

7. Дражевська Л. Так жила Олена Пчілка. *Альманах Українського Народного Союзу 2003*. Парсіппані; Нью-Йорк: Свобода, 1999. С. 170–174.
8. Одарченко П. Видатна діячка української культури кін. 19 – поч. 20ст. (до 150-річчя від дня народження Олени Пчілки). *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 2–3. С. 3–15.
9. Одарченко П. Деякі дати з молитовника П. Драгоманова. *Наші дні*. Львів, 1943. Ч. 10. С. 11.
10. Одарченко П. Мати Лесі Українки. *Косач-Кривинюк О. Леся Українка: Хронологія життя і творчості*. Нью-Йорк: Вид. Спілки «Гомін України», 1970. С. 888–891.
11. Одарченко П. Олена Пчілка і молодь. *Одарченко П. Українська література: збірник вибраних статей*. Київ: Смолоскип, 1995. С. 67–78.
12. Одарченко П. Олена Пчілка як дитяча письменниця. *Ми і наші діти: збірник 1. Дитяча література, мистецтво, виховання*. Торонто; Нью-Йорк: Об'єднання Працівників Дитячої Літератури ім. Л. Глібова, 1965. С. 241–248.
13. Одарченко П. Славна дочка українського народу Олена Пчілка. *Одарченко П. Українська література: збірник вибраних статей*. Київ: Смолоскип, 1995. С. 46–66.
14. Русова С. Наші визначні жінки: літературні характеристики-силуети. Вінніпег: Видано заходом Союзу Українок Канади, 1945. 106 с.
15. Яворівський В., Жулинський М., Дзюба І., Драч І., Брюховецький В., Погрібний А., Мовчан П., Зінкевич О., Костенко Л., Сивокінь Г., Чередниченко Д., Лупій О., Наєнко М., Астафев О., Гальченко С. Петро Одарченко [некролог]. *Слово і Час*. 2006. № 4. С. 95–96.

УДК 821.161.2'05.09:7.09

Ольга Яблонська,
кандидат філологічних наук,
доцент, професор кафедри
української літератури
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
o_jabl@ukr.net

Тетяна Поліщук,
магістрант кафедри української
літератури
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
tania.dov2000@gmail.com

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ТРАДИЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ШАШКЕВИЧА

Простежено, що шевченківські традиції у творчості В. Шашкевича стали органічним вираженням україноцентричних переконань західноукраїнського письменника. Засіб алюзії увиразнює творче продовження образів дум, пісні кобзаря, козацької волі та ін., формуючи національні символи. Жанри думки, балади, присвяти в поезії В. Шашкевича розвивають Шевченкові відкриття. Поменник В. Шашкевича «Вінець на могилу Тарасу Шевченкові...» містить текстуальні перегуки із громадянським посланням Т. Шевченка «І мертвим, і живим...».

Ключові слова: *народовський рух, шевченківські традиції, інтертекстуальність, алюзі, епіграф, поменник.*

Фольклор та історія України – джерела творчості українських романтиків, які презентували різні літературні осередки – Харківську школу, Київську школу, добу петербурзької «Основи», «Руську трійцю» та її послідовників. У пошевченківську добу таким об'єднавчим національним стрижнем стала ще й творчість основоположника нової української літератури. Незважаючи на розмежованість кордонами імперій, твори Т. Шевченка були відомі в Галичині ще після видання Є. Гребінкою альманаху «Ластівка» (СПб., 1841). Так, збереглися захоплені відгуки М. Шашкевича, висловлені в листі до І. Козловського 1842 р. [8, с. 129]. У листі І. Вагилевича до Я. Головацького від 1 липня 1843 р. озвучено задуми: «Я хочу скоро кінчити “Символіку” і “Праздник Коляда”, але перед ще узнавем за конечне потрібне іздати сочиненіє “Статьи о южнорусском языке”. Міг би і Ти мені дещо в тім допомгти, аби-сь прислав деякі свойства южноруського языка в Уграх і слів із кілька десятков. Также дещо короткого-повного опису з тих із якої книги, що я її не маю, – наприклад, книжки: повісті Г. Квітки, стихотворенія Гулака-Артемовського, Т. Шевченка “Кобзар” і “Гайдамаки”, Котляревського “Енеїда” і пр. Добре би було, аби-сь і оцінку кожного сочиненія, а я на Тебе ся покличу» [8, с. 206]. М. Устиянович у промові на «Соборі Учених Руських» у Львові 19 (31) жовтня 1849 р. переконуючи, що українською мовою можна висловити різні почуття, апелював і до поетичної творчості Кобзаря: «аж хочем узброїтися в кріпость, послухаймо громкого Шевченка» [5, с. 416]. Як уже зауважувалося, у 1860-х роках творчість Т. Шевченка активно будуть використовувати народовці та їхні ідейні противники москвофіли [10].

Закономірним є вплив поетичної творчості основоположника нової української літератури на письменників пошевченківської доби. Як спостерегли В. Будний та М. Ільницький, «кожний літературний вплив зв'язаний з частковим перетворенням запозиченого елемента відповідно до національних традицій та індивідуальних естетичних уподобань митця» [2, с. 64]. У силовому полі «Кобзаря» – поетичні твори О. Левицького, К. Климовича, В. Шашкевича, Ю. Федьковича, Г. Воробкевича та ін. Вже в ХХ ст. у вінок шани Т. Шевченка укладено поетичні антології В. Супранівського «На вічну пам'ять Тарасови Шевченкови» (Золочів, 1910), «Посвята» (Львів, 2003), «Кобзарева сотня» (Львів, 2014) та ін. У рік 200-ліття

національного генія у Львові видано книгу статей і матеріалів «Тарас Шевченко і Галичина» (упорядник і редактор Ф. Стеблій).

«Рецепція Шевченка в українській літературі завжди була чимось ширшим за просто рецепцію найвидатнішого класичного автора, – зауважила С. Павличко. – Вона традиційно більше говорить про реципієнта, будучи тим дзеркалом, у якому найясніше розкривається його власне обличчя» [4, с. 157]. В. Шашкевич – насамперед ідейний спадкоємець творчості Т. Шевченка. А на тлі протистояння москвофілам така позиція є не тільки вираженням світоглядних переконань, а й громадянської зрілості.

Примітним є і те, що поетичну збірку В. Шашкевича «Зільник» (1863) відкриває «Заспів», роль і поетика якого суголосні ранньому Шевченковому тексту «Думи мої, думи мої...», що був створений спеціально, аби розпочати першу збірку «Кобзар» (1840). Так, обидва поети іменують свої думи (у Т. Шевченка), свої співаночки (В. Шашкевича) квітами та дітьми. І хоча ритмомелодика цих поезій дуже відрізняється, але роздуми в обох творах спрямовані до України: Шевченкові думи знайдуть в Україні «щире серце / І слово ласкаве», «щирю правду, / А ще, може, й славу...» [9, с. 126]; В. Шашкевич виводить алегоричний образ удовиці, яка зведеться, встане, «і опадуть тяжкі / залізні кайдани. / А сини їй рани змиють / Втїшними сльозами, / І пропаде раз неволя / А воля настане..!» [7, с. 7]. Зауважимо, що завершує збірку В. Шашкевича поезія «Прощання», створюючи своєрідне композиційне кільце; тут, як і в першому вірші збірки, виведено образ своїх квітів, убогих дітей, за долю яких уболіває поет.

У таких програмних текстах В. Шашкевича, як маніфести «Нинішня пісня», «Собі й не собі», послання «Безнадійним співакам» та «До моєї кобзи», також простежується вплив творчого авторитету Т. Шевченка. До поезії «Нинішня пісня» поет обрав рядки з послання «І мертвим, і живим...». Тут розгортаються притаманні для поетики романтизму образи (пісня кобзаря; спогад про колишню козацьку волю; слава, що встане з могили), які були важливими концептами й для Т. Шевченка. Доречно зауважити, пісня-заклик Бескида та Дніпра «разом волі добувати» [7, с. 11] демонструє ідею єдності українських земель. За важливістю основотвірних завдань поезія «Собі й не собі» суголосна ліричному триптиху «Доля», «Муза», «Слава». Розмисли В. Шашкевича у творі «До моєї кобзи» співзвучні ранній поезії Т. Шевченка «Думи мої, думи мої...», обидва поети спрямовують свої думи з чужини в Україну. Сатирично-викривальний потенціал послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим...» знайшов творче продовження у творі В. Шашкевича «Безнадійним співакам».

«Думка» В. Шашкевича, розвиваючи жанр думки, притаманний польському та українському романтизму, суголосна і раннім поезіям Т. Шевченка з однойменною назвою, і поезії М. Петренка «Дивлюсь я на небо...». Усі ці тексти медитативно-елегійного звучання. Мотив пошуку долі, озвучений у «Думці («Тече вода в синє море...»)), органічно доповнюється у Т. Шевченка образ сироти. Ці мотиви у В. Шашкевича увиразнені

біографічним образом «рідненького батенька» [7, с. 25]. Друга частина твору В. Шашкевича містить яскраві алюзії до поезії М. Петренка «Дивлюсь я на небо...».

У поезії В. Шашкевича «Не чужого ми бажаєм» наявні сліди впливу і пісні І. Котляревського «Віють вітри, віють буйні» (з твору «Наталка Полтавка»), і «Думки (“Вітре буйний, вітре буйний!..”» Т. Шевченка. На відміну від своїх попередників, В. Шашкевич акцентує на патріотичному спрямуванні: козаченько добуватиме на Україні волі, а батьківські могили благословлять його у пошуку своєї долі, свого права, нашої руської слави.

Баладна основа Шевченкової «Лілеї» вчувається в поезії В. Шашкевича «Лелія-воля». У світлі романтичної традиції, заснованої на міфології, створена балада В. Шашкевича «Русалка»: образ русалки у баладі Й.-В. Гете «Рибалка», в однойменному переспіві П. Гулака-Артемовського, в баладах Т. Шевченка «Причинна», «Русалка».

Мотиви поезії В. Шашкевича «На розлуку» з присвятою Є. Згарському суголосні твору Т. Шевченка «Н. Маркевичу» не тільки з огляду на приналежність до жанру присвяти, тексти об'єднані ідеєю патріотизму.

Християнські основи поезії В. Шашкевича «Христос воскрес!» скеровані в патріотичне русло – очікування воскресіння України. Таким же потенціалом наділені Шевченкові «Давидові псалми», «Ісаія. Глава 35 (Подражаніє)».

Осібнo – про поменник В. Шашкевича «Вінець на могилу Тарасу Шевченкові...». Твір сповнений численних алюзій до творів Т. Шевченка: «світло правди засвічав» [7, с. 53]; «наше горе / Де приспять навіки» [7, с. 53]; «розрив давні могили – / Й казав заглянути, / Де неправду схоронили» [7, с. 53]; «сліпцям-невірам темні очі – / Могучим словом отверзи!» [7, с. 55]; «нову хату запалили» [7, с. 55]; «братню кров обміють там» [7, с. 55] та ін.

Простежуються також інтертекстуальні перегуки з громадянським посланням Т. Шевченка «І мертвим, і живим...».

У Т. Шевченка:

Схаменіться! будьте люди,

Бо лихо вам буде.

Розкуються незабаром

Заковані люде,

Настане суд, заговорять

І Дніпро, і гори!

І потече сторіками

Кров у синє море

Дітей ваших... [9, с. 349].

У поменнику В. Шашкевича:

Схаменіться, лукаві,

Покайтесь, невіри,

А то кара розіллеться

Над вами без міри –

За безмірні гріхи ваші,
За братнії муки
Піднімуть ся не повинні
Скатовані руки [7, с. 55].
У посланні Т. Шевченка:
Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата –
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.

<.....>
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю! [9, с. 353–354].

У В. Шашкевича:
А поки що обіймімось
На могилі брата!
І завіт наш обновімо!
А давне завзятя
Понехаймо!

І простімо
Провину друг другу,
І хай буде давня згода
Од Дніпра до Бугу
Та до Сяну та до Вісли.
Усі обіймімось <... > [7, с. 56].

У поменнику В. Шашкевича є чимало імен, топонімів із творчої біографії Т. Шевченка. Наприклад, Тарас, Оренбург, Петербург, Дніпро, Буг, Сян, Вісла, Україна. Водночас називаються символічні біблійні образи, які покликані відтворити драматизм української історії:

Нехай прозрять усі Каїни,
Нехай подивлять ся Томи,
На рани Матери-Вкраїни [7, с. 55].

Влучність та афористичність вислову притаманні і для послання Т. Шевченка, і для поменника В. Шашкевича.

Свого часу М. Бондар в аналізі жанрових особливостей поезії Ю. Федьковича, зауважив, що «органічним художнім прийомом віршів цього типу, особливо поменників, є риторичні оклики, запитання з різним ступенем риторизму, звертання» [1, с. 35]. Таку закономірність підтверджує і твір В. Шашкевича «Вінець на могилу Тарасу Шевченкові...». На початку – риторичні запитання («Чого ударили се в дзвони, / Кудя біжить отсе народ? / Царя стрічати – бити поклони? / Прохати милості свобод?» [7, с. 52]), на завершення – патетичні урочисті проєкції у формі риторичних звертань («А поки що обіймімось / На могилі брата! / І завіт наш обновімо!» [7, с. 56]). Окрім названих стилістичних фігур, вагомими в ідейному задумі тексту є антитеза («Не шаблею добув він слави / І не мушкетом воював – / А серед

нічної темряви / Він сьвітло правди засьвічав» [7, с. 53]), градація, анафора («І просьвітив ніч довкола, / І на шлях нас справив – / І прорік сьвяті глаголи, / І закон поставив. / І показав отсе море, / Куда наші ріки / Спливатимуть – й наше горе / Де приспать на віки» [7, с. 53]). Все це засвідчує високий, урочистий стиль.

На думку В. Шашкевича, саме Т. Шевченко має стати тією силою, що об'єднає українців, розмежованих кордонами різних імперій:

І простімо
Провину друг другу,
І хай буде давня згода
Од Дніпра до Бугу
Та до Сяна та до Висли.
Усі обіймімось,
В імя Тараса любовою
Усі окликнімось:
І тверду один одному
Долоню подаймо.
І кращої Україні
Долі вижидаймо [7, с. 56].

У «Шевченківській енциклопедії» підкреслюється, що епіграфами до поезій «Гомін молодой Русі» та «Нинішня пісня» В. Шашкевич обрав рядки із послання «І мертвим, і живим...» [3]. Твір «Гомін молодой Русі», як і сонет Ю. Федьковича «До нашого батька Могильницького», постав як привітання виступу А. Могильницького, «письменника-депутата на засіданні Держ. ради у Відні 27 червня 1861, де він виклав тодішню політ. програму галицьких українців, заявивши, що вони є 3-мільйонною самостійною нацією зі своєю власною мовою та історією, які сягають вглиб віків, нацією, яка законно претендує на рівне право побіч ін. слов'ян. народів Австрійс. Імперії» [6].

Отже, шевченківські традиції у творчості В. Шашкевича стали органічним вираженням україноцентричних переконань західноукраїнського письменника. Засіб алюзії увиразнює творче продовження образів дум, пісні кобзаря, козацької волі та ін. Жанри думки, балади, присвяти в поезії В. Шашкевича розвивають Шевченкові відкриття. Поменник В. Шашкевича «Вінець на могилу Тарасу Шевченкові...» містить текстуальні перегуки із громадянським посланням Т. Шевченка «І мертвим, і живим...».

У перспективі доречно зіставити поменник В. Шашкевича із текстами цього жанру у творчості Ю. Федьковича.

Список літератури

1. Бондар М. П. Жанрові особливості поезії Ю. Федьковича. *Українська мова і література в школі*. 1982. № 11. С. 27–37.

2. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: підручник. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.

3. Лебідь Є. Шашкевич Володимир Маркіянович. *Шевченківська енциклопедія*: в 6 т. Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 6. С. 833.

4. Павличко С. Теорія літератури / передм. Марії Зубрицької. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 679 с.

5. Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Микола Устинович, Антін Могильницький, Іван Гушалеви́ч, Олександр Духнович / упоряд. І. Пільгук, М. Чернописський; вступ. стаття І. Пільгук. Київ: Дніпро, 1965. 652 с.

6. Стеблій Ф. І. МОГИЛЬНИЦЬКИЙ Антін [Електронний ресурс]. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2010. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Mohylnytskyj_A

7. Шашкевич В. Зільник: поезії Володими́ра Шашкевича. Львів: Накладом Костя Паньковського, 1896. 92 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shashkevych_Volodymyr/Zilnyk/

8. Шашкевич М. С., Вагилевич І. М., Головацький Я. Ф. Твори / упоряд., вступна стаття та прим. М. Шалати. Київ: Дніпро, 1982. 367 с.

9. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 6 т. Київ: Наук. думка, 2003.

10. Яблонська О. Творчість Т. Шевченка в історико-культурному контексті Галичини 60-х років XIX ст. *Визвольний шлях*. Лондон, 1998. № 8. С. 983–990; № 11. С. 1461–1469.

УДК 070(477=161.2)

Максим Яблонський
кандидат наук із соціальних
комунікацій, старший викладач
кафедри соціальних комунікацій
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
max.yablonsky@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ДІАСПОРНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: ДОВІДКОВІ ДЖЕРЕЛА

У публікації простежено, що важливими джерелами вивчення історії української еміграційної преси й журналістики є довідкові видання бібліографічного, історико-культурного, мемуарного характерів.

У центрі уваги – діаспорні енциклопедичні видання, упорядковані Є. Онацьким, В. Кубійовичем, Б. Романенчуком, дослідження Ю. Тернопільського, М. Марунчака та ін. Окреслено роль матеріалів до енциклопедичного словника «Українська журналістика в